

УДК 72.025.4

Микола Орленко

*кандидат технічних наук,
президент корпорації «Укрреставрація»*

КОНЦЕПЦІЯ ВІДТВОРЕННЯ ЖИВОПИСУ УСПЕНСЬКОГО СОБОРУ КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ ЛАВРИ

Анотація. Описано концепцію живопису Успенського собору, наведено історичні періоди живопису, перелік ікон, живописні техніки.

Ключові слова: концепція, живопис, Успенський собор.

Система розписів відтворюваного Успенського собору була розроблена львівським філіалом інституту «Укрпроектреставрація» і затверджена на Науковій Раді Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики». Згідно з іконографічними і історико-архівними дослідженнями, які передували роботам по відтворенню Успенського собору, були видані інститутом «Укрпроектреставрація», оздоблення інтер'єрів Успенського собору настінним живописом відбувалось в три етапи [13,14]:

1 етап – XII ст. – до пожежі 1718 року

2 етап – 1720-ті-30-ті рр. – 1893 рік

3 етап – 1893 рік – 1900-ті роки.

Свого розквіту архітектурно-художній вигляд Успенського собору досяг саме в часи панування українського високого бароко, коли декоративність, багатство пластичного вбрання символічно відтворювали красу України, мовою прикрас виражалось піднесення релігійних почуттів і любов до Бога. В той час, коли укази Петра I почали обмежувати незалежність України, народні художники стали втілювати дух України в декоративно-прикладному та живописному мистецтві.

Програма стінопису Успенського собору після пожеж 1718 року була створена у період розквіту київської богословської школи кращими православними теологами XVIII століття і слугувала прикладом для розписів інших соборів, таких як Михайлівський Золотоверхий, Софійський та інші [13].

Реконструкція стінопису проводилась за рукописними списками XVIII ст., що збереглися в архівах Києва, за акварелями Ф. Солнцева, виконаними у 1840-ві рр., світлинами кінця XIX ст. Програма стінопису мала чітку, логічну і конструктивну побудову, в якій сюжети об'єднували теологічною та церковно-історичною ідеєю. Це – возвеличення Господа, трансформоване через сюжети

Старого та Нового Завітів. Всі сюжети супроводжувалися богословськими текстами.

Читаючи описи мандрівників різного часу, ми бачимо, що елементи облаштування майже не змінювалися, змінювалися відповідно часу їхнє художнє, стильове виконання. Після ремонтних робіт 1720-х рр. і аж до кінця 1890-х рр. інтер'єр собору лише поновлявся, ремонтувався і майже не змінювався і тільки ремонтні роботи, проведені у 1890-х роках, знищили загальний бароковий вигляд інтер'єрів собору, змінивши на бажаний Російському Синоду т.зв. візантійський стиль.

Враховуючи наявні історичні, іконографічні та науково-критичні матеріали, програмою відтворення Успенського собору було визначено необхідність відродження святині в об'ємно-просторових та архітектурно-художніх формах XVIII століття. Настінний живопис собору того періоду науковими джерелами одноставно відзначався як найбільш цінний «серед монументальних розписів XVIII століття за своїм обсягом, за винятково широким змістом та художнім значенням» [13].

Реабілітація такої визначної пам'ятки як Успенський собор Києво-Печерської Лаври вимагала особливої уваги до історико-архівних джерел досліджуваного періоду. Визначальними виявилися описи Успенського собору з фондів Національного Києво-Печерського заповідника та Центрального державного історичного архіву України в м. Києві.

В статті, присвяченій концепції відтворення стінопису Успенського собору Києво-Печерської Лаври, повідомлялось: «Відновлення головної святині Києво-Печерської Лаври – Успенського собору – в архітектурних формах, яких він набув після пожежі 1718 р., передбачає, згідно з рішенням спільного засідання Науково-методичної ради Держбуду України, Міністерства культури України, Управління охорони пам'яток історії, культури та історичного середовища м. Києва, відтворення інтер'єру собору саме у тогочасному вигляді як такому, що має важливе значення для української культури, оскільки існує достатньо документальних джерел для його аргументованої реконструкції...

Проект реконструкції стінопису Успенського собору базується на списку № 204, що був опублікований М. Істоміним у 1897 р. і який, очевидно, мав бути теоретичним підґрунтям для художників, котрі тоді розмальовували лаврську святиню, та списку № 183, що зберігається в Інституті рукописів Національної Бібліотеки ім. В. Вернадського НАН України, який був укладений по закінченні малярських робіт у Великій лаврській церкві. У ньому, на відміну від попереднього, конкретно зазначені місця розміщення всіх композицій і в лаконічній формі подається іконографія окремих сюжетів. Кожен сюжет супроводжується відповідною цитатою зі Святого Письма, акафістів та

молитов, становлячи візуальну інтерпретацію Слова у відповідності до його символів та змісту Літургії.

Крім двох, згаданих вище списків, особливе значення для реконструкції розписів мають чотири акварельні малюнки, виконані у 1843 р. російським художником академіком Ф. Солнцевим, які відтворюють інтер'єр собору. На них зі скрупульозною точністю зафіксована композиційна схема більшості сюжетів, які оздоблювали стіни Успенської церкви, і передана загальна колористична гама: це дозволяє у проекті максимально наблизитися до його першоджерела. Отже, малюнки стали базовою основою проекту...

Таким чином, реконструкція лаврського стінопису у формах українського бароко (згідно з малюнками Ф. Солнцева та Програмою 1720-х рр..) дає унікальну нагоду реконструювати складну іконографічну концепцію ...і тим самим відтворити та показати нашим сучасникам і нащадкам важливий пласт тогочасної української культури...» [14, с.101-102] (Фото 1-4).

«Система вітварних розписів Успенського собору, певною мірою, також пов'язана з тою богословською концепцією про символіку храму, котра розвинулася і набула особливої популярності в Україні у XVII ст...» [14, с.102].

«У головному вітарі Успенського собору центральну площину апсиди над вікнами займає розп'ятий Христос (над Ним вгорі зображений благословляючий Бог-Отець в оточенні ангелів і Дух Святий), північну стіну віми – композиція Воскресіння Христового, південну – Зішестя Святого Духа.

Концепція стінопису вітварної частини Успенського собору побудована на принципі візуального відтворення літургійного дійства, що відбувається у православному храмі. Остання, найважливіша частина Божественної літургії –

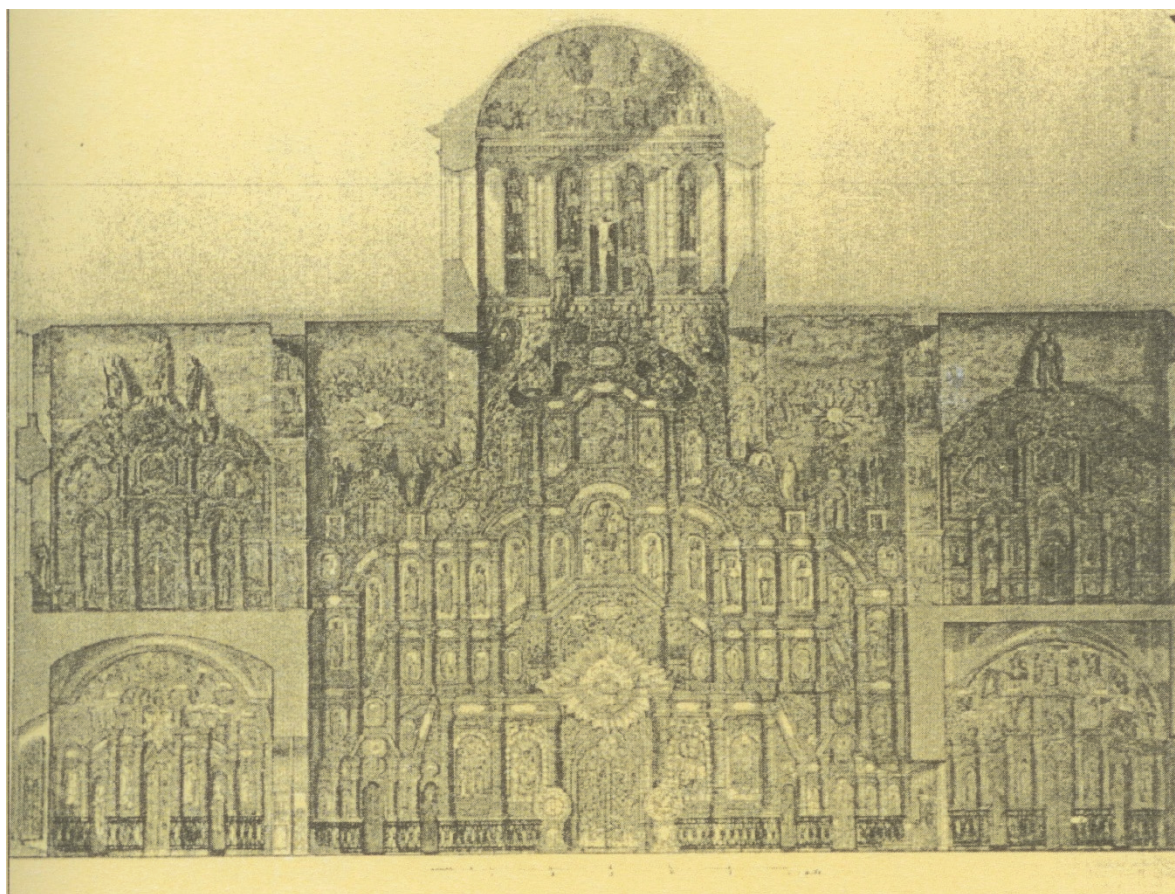
Літургії вірних, у символічній формі представляє Таємну Вечерю, Страсті Христові, жертвну смерть Спасителя на хресті і, як символ перемоги життя над смертю, - Його чудесне Воскресіння та Вознесіння, мовою зримих образів відтворено на стінах головної апсиди вітваря» [14, с.102].

Згідно розробленої концепції, передбачався такий порядок розташування стінопису у вітварній частині:

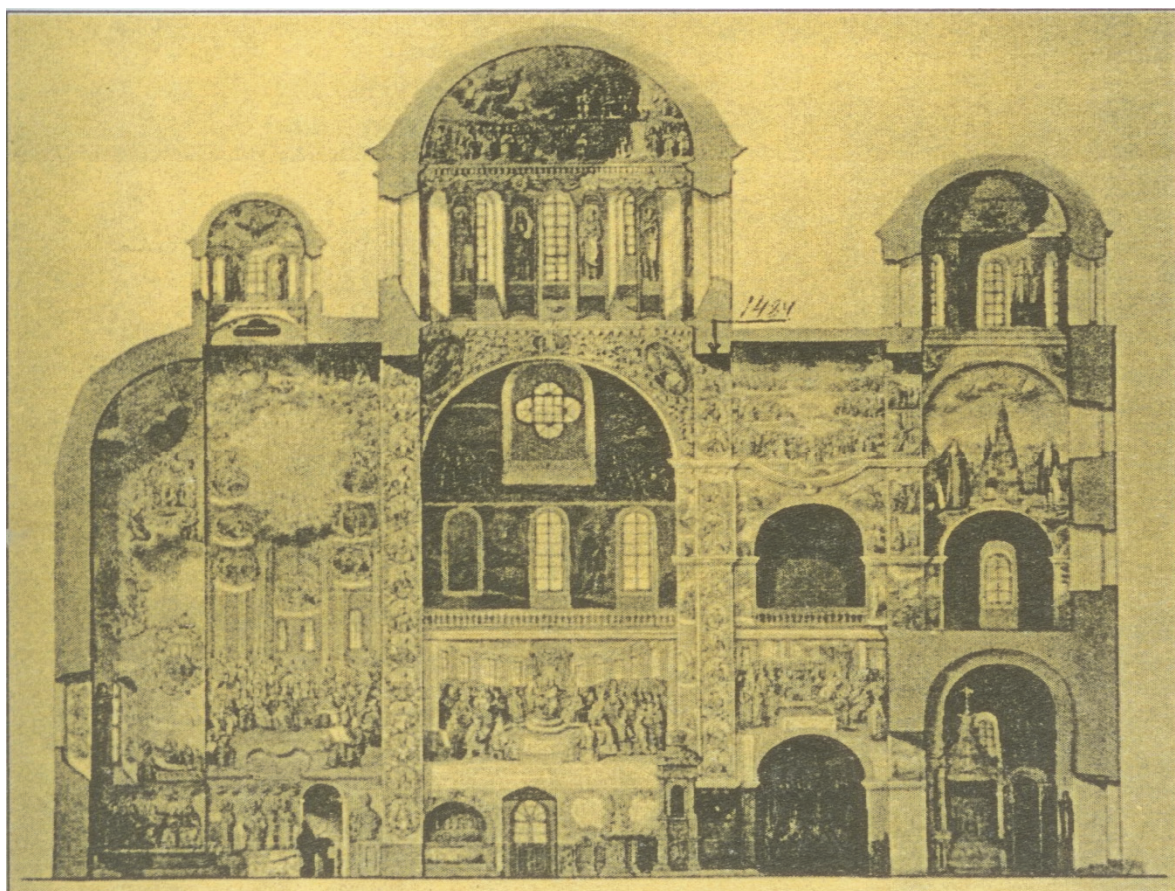
1) справа від Розп'яття зображено: Таїнство Святого Хрещення - хрещення Іоанном Хрестителем Ісуса Христа в річці Йордан, Таїнство Священства – учні в Галилеї поклоняються Христу, Таїнство Єлепомазання – Христос посилає учнів зцілювати недужих;

зліва від Розп'яття зображено: Таїнство Святого Покаяння – Христос після Воскресіння серед апостолів, Таїнство Миропомазання – Зішестя Святого Духа на апостолів, Таїнство Супружжя – шлюб у Кані Галилейській;

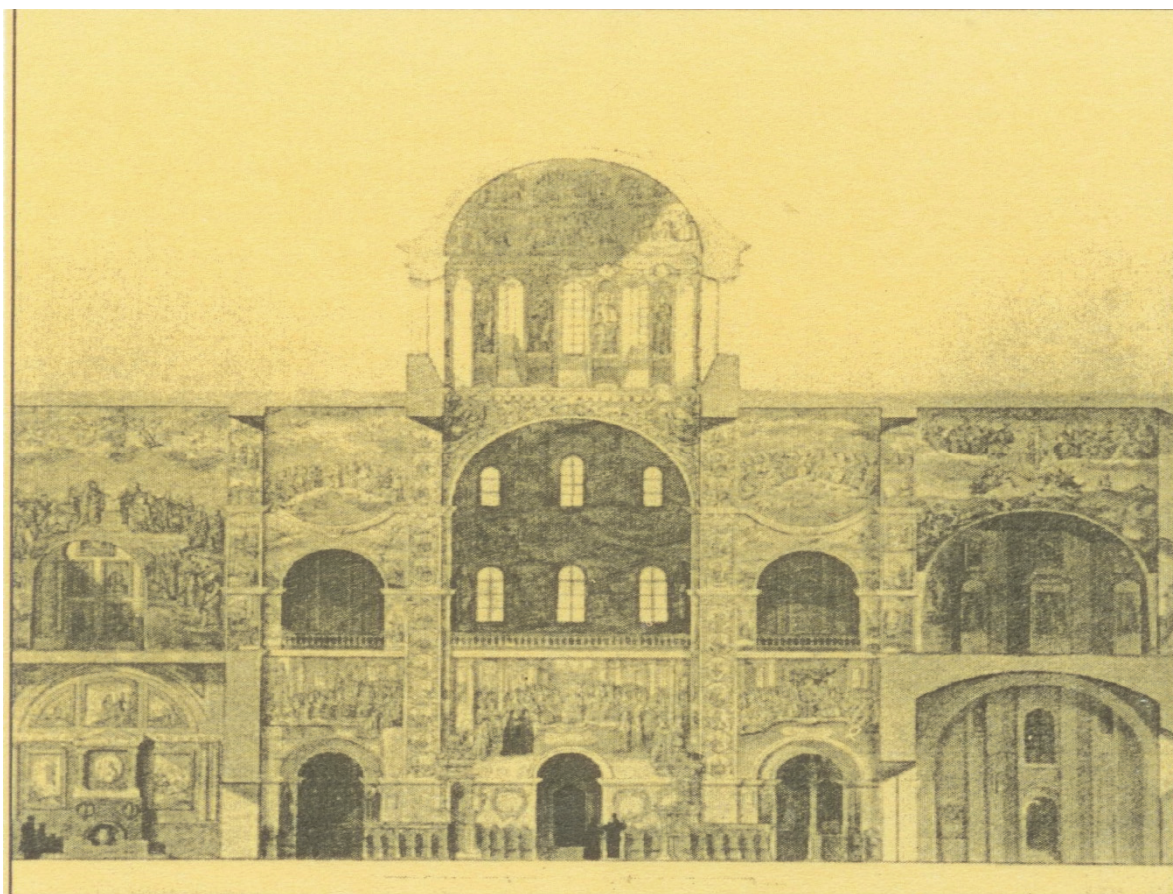
2) на Горньому сідалищі, нижче рівня вікон, вміщено зображення: «Таємна вечеря», між вікнами – постаті Божої Матері та Іоанна Богослова на

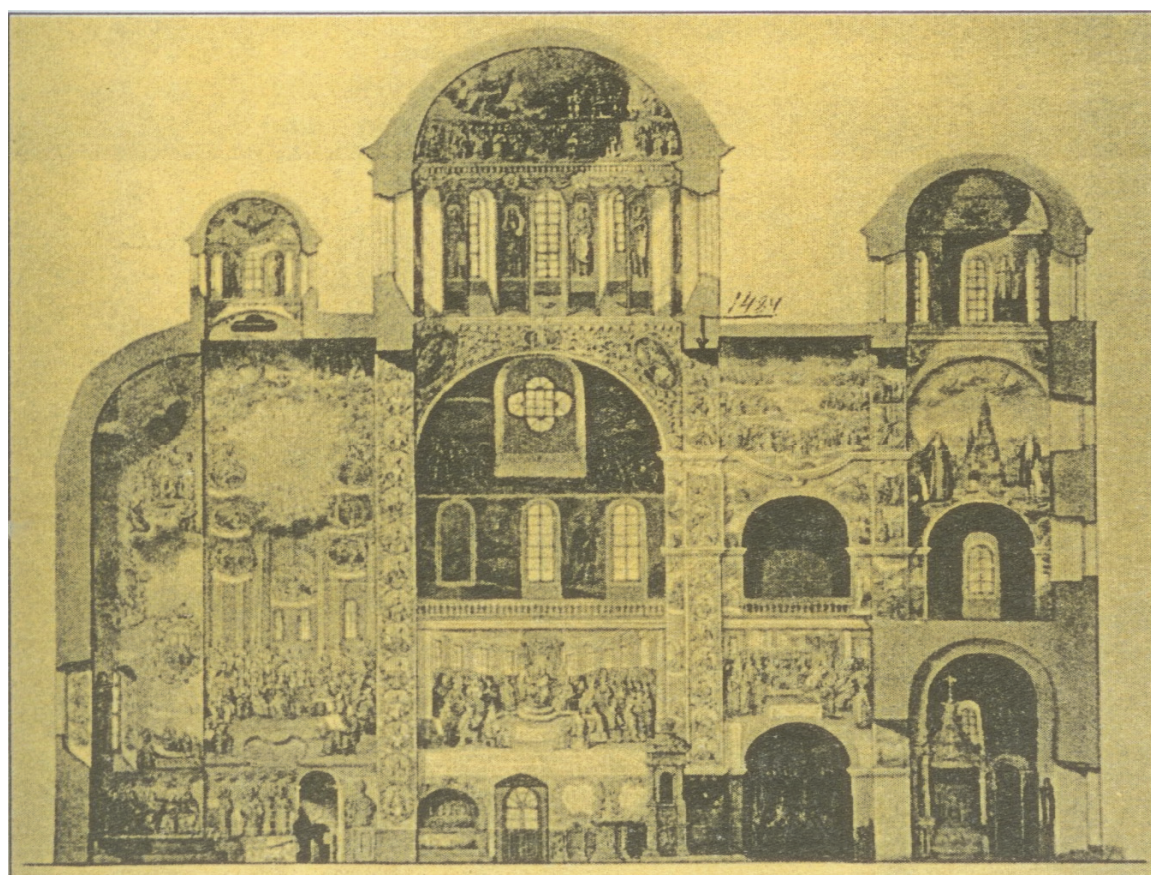
Фото 1. Розріз Успенського собору з заходу (Ф.Г. Солнцев, середина XIX ст.).

Фото 2. Розріз Успенського собору з півдня (Ф.Г. Солнцев, середина XIX ст.).

Фото 3. Розріз Успенського собору зі сходу (Ф.Г. Солнцев, середина XIX ст.).

Фото 4. Розріз Успенського собору з півночі (Ф.Г. Солнцев, середина XIX ст.).

повний зріст, праворуч від вікон – «Покладення до Гробу», ліворуч від вікон – «Розігрування в кості риз Христових»;

3) на північній стіні віми головної апсиди композиція «Воскресіння Христове» - довкола воскреслого Христа 12 явлінь воскреслого його учням.

Як зазначається в сучасних наукових джерелах, особливе місце в стінописі Успенського собору займає тема присутності Святого Духа, і це пояснює, чому композиція «Зішестя Святого Духа» на південній стіні віми є однією з трьох великих вітварних композицій.

«Нижче, на тлі інтер'єру, - розгорнена величава багатофігурна композиція «Зішестя Святого Духа» з постаттю Богородиці в центрі, довкола якої сидять апостоли. ..

В нижньому ряді представлена «Таємна Вечеря», обабіч якої зображені повнофігурні постаті святих...

На підпружній арці, зверненій до вітварної частини, у картушах, зображені фронтальні півпостаті святих.

Композицію з «Розп'яттям» доповнюють...десять сцен, розміщених на укосах центрального вікна апсиди, в яких визначальну роль відіграють написи. У Програмі вони вміщені під заголовком «Зь словесь яже на Кресті». Сім з них ілюструють останні слова Христа, які Він промовив на хресті. Після них йдуть сцени з сотником Лонгином та жонами-мироносицями, і завершує цикл зображення голгофського хреста зі знаряддями страстей.

На укосах двох сусідніх вікон розгорнені цикли зображень, що ілюструють молитву «Отче наш» та «Блаженства», які є невід'ємною частиною Божественної Літургії» [14, с.104-105].

Зазначається, що там же розміщувались сюжети, «які в алегоричній формі розкривають ідею жертвеного посвячення Христа і є прообразами Євхаристії» [14, с.105]. Ці зображення розташовувались на виступах при переході до бічних стін центральної частини апсиди.

Змісту Божественної Літургії були підпорядковані розписи східної, північної та південної стін апсиди вітваря. Раніше від царських врат до вітваря був арочний прохід, і на арці проходу зображались євхаристичні сюжети з темами жертви та причастя. В арковому проході між центральною апсидою і жертвником знаходяться зображення постатей пророка Давида і царя Соломона з розгорнутими хартіями, де в написах прославляється храм Божий. Біля входу до дияконника розміщена сцена зустрічі Авраама і трьох янголів.

Цією ж концепцією передбачався і перелік зображень в жертвнику, які підпорядковувались темі жертви Христової та Старозаповітної, темам Страсного циклу, тобто тим євангельським подіям, які передували церкві Христа, а поряд з темою страсної жертви зображено тему покаяння в двох

сюжетних композиціях обабіч вікна апсиди і на фрамусі дверей – «Відречення Петра» та «Каяття Петра». Арка дверей до Стефанівського приділу була прикрашена зображенням Іоанна Предтечі з хартією та картушами з сімома образами покаяння. «Під вікном апсиди жертovníка і у нижній частині північної стіни розміщені зображення старозаконної шкіни з Ковчегом Заповіту, який є символом Христової церкви і Моїсея та Аарона, що уособлюють старозаповітну шкіну, тим самим підкреслюючи зв'язок Старого та Нового Заповітів.

У розписах Успенського собору широко використовується метод протиставлення, характерний для мистецтва бароко....

Ані жертovníк, ні дияконник не зображені на рисунках Ф. Солнцева. Підставою для реконструкції стінопису цих приділів була Програма 1720-х рр.. (Список № 204) та лаврський список №183. Іконографія перерахованих та описаних там сюжетів створювалася на основу відповідних аналогів, запозичених з пам'яток українського іконопису та стінопису XVII-XVIII ст., гравюр та рисунків лаврських майстрів... та Біблії... XVI ст. і Біблії... XVII ст., що були тоді популярними на Заході та на Сході» [14, с.109-110].

«У приділі дияконника Успенського собору, який присвячений архістратигу Михаїлу, послідовно та вичерпно розкривається богословська та догматична суть природи ангелів» [14, с.110].

У приділі архістратига Михаїла візуально представлені різноманітні аспекти діяльності ангелів («Собор святих ангелів зі Святою Трійцею», «Гостина у Авраама», «Жертвоприношення Авраама», дванадцять сцен з «Апокаліпсиса» - «ангели в «Апокаліпсисі»). Під композиціями на тему «Апокаліпсису» на північній стіні зображено повнофігурні постаті пророка Тофії, апостолів Павла та Тимофія, священномучеників Діонісія Ареопагіта та Іерофея, а на простінку північної стіни, біля дверей до головного вівтаря - сюжетну композицію «Явління св. Пахомію ангела в одязі схимника», а на такому ж простінку навпроти – «Явління ангела пророку Іллі уві сні». На неіснуючій зараз західній стіні над царськими вратами було вміщено «чин ризниці священницької» у вигляді семи тематичних композицій. «На південній вімі приділу дияконника частково збереглися розписи художника Верещагіна, досліджені і консервовані у 1999 р. З циклу стінопису залишилось лише кілька постатей святих, ангел з «Жертвоприношення Авраама» та окремі орнаментовані площини. Стінопис зберігся фрагментарно, і для його експонування необхідна значна реконструкція. Вважаємо доцільним найкраще збережені фрагменти з зображеннями трьох святих в арках перенести на нову основу і експонувати в музеї.

У самому ж Архангельському приділі виконати розписи відповідно до лаврських списків, як це запропоновано у проекті відтворення, оскільки цей стінопис є невід'ємною частиною Програми 1720-х рр.» [14, с.115].

«Програма концептуально закріпила у куполі центральної бані зображення Новозаповітної Трійці...

У центрі головного купола зображена Новозаповітна Трійця: Бог-Отець, Бог-Син з хрестом і Бог-Дух Святий у вигляді голуба з написом довкола «Святъ, Святъ, Святъ Господь Саваоф, исполни вся земля слав Его»...

Довкола центрального зображення – дев'ять хорів ангелів...

У барабані між вікнами зображені постаті дванадцяти святих апостолів, кожна з яких стоїть на каменях, описаних в «Апокаліпсисі», зі словами сповідання віри...

Нижче, на парусах, зображені чотири євангелісти з символами.» [14, с.115].

Вівтарні цикли і композиції центральної частини Успенського собору змістовно об'єднані зображеннями святителів, апостолів, пророків і царів Роду Христового у декоративних картушах на виступах стовпів підпружних арок головної бані та у картушах на арках хорів у колишньому Антонієвому приділі.

«Розписи склепіння храму (Фото 5) за Програмою становили кульмінацію у сприйнятті та розумінні значення храму для прихожанина. .. на склепінні з заходу в унісон звучать слова молитви «Отче Наш», триангул і чотири євангелісти в образах серафимів. Зображення Іоанна Предтечі та Богородиці разом з усіма святими (дев'ять ликів святих), ніби проводять у молитві вірних під час служби до осягнення значення Літургії...

Безпосередньо зі сценами на склепінні пов'язані зображення трублячих ангелів над арками хорів....

Сцени на виступах стовпів хорів...азначені як продовження сцен з трублячими ангелами та 24-ма старцями, Іоанном Предтечею і Богородицею. Ці сцени можуть бути розкриті як прагнення навернення людини на шлях Божий...» [14, с.117-118].

Важливе місце серед сюжетів стінописів центральної частини Успенського собору займають представлені на площинах стін під хорами сім багатофігурних композицій – Сім Вселенських соборів - як символів утвердження православних догматів у боротьбі з єретичними течіями раннього християнств (Фото 6). Під зображеннями Семи Вселенських соборів на стовпах підпружних арок вміщені зображення святителів, відомих богословів-учасників Вселенських і помісних соборів.

Особливо слід згадати про галерею ктиторів та архімандритів Лаври, розміщену на західній стіні нартекса вздовж південної та північної стін нави до

Фото 5. Склепіння Успенського собору.

Фото 6. Вид на хори з центральної частини Успенського собору.

кліросів та на внутрішніх виступах стовпів арок під хорами, яка існувала тут до пожежі 1718 року. «Зображення ктиторів та архімандритів подаються у проекті згідно з вище згаданим ілюстративним матеріалом, лаврськими списками, а також з переліком зображень у Матеріалах комісії 1893 р., де вони перелічуються з конкретизацією місцезнаходження... так, на західній стіні до пам'ятника князю Острозькому були намальовані великі князі...

На північній стіні були зображені царі литовські... на південній та західній стінах зображені архімандрити...

На склепінні нартекса було зображено небо з зорями, в центрі, в сонці – Богородиця, в двох менших зорях – Антоній та Феодосій Печерські» [14, с.122-123]. На склепінні було також зображено князів і княгинь, моці яких перебували у Києві, на інших площинах склепінь нартексу в т.ч. і на арках було зайнято іменами святих у зірках, а на південній стіні – ще і погрудними зображеннями преподобних печерських. На склепінні під хорами були зображення старозаповітних пророків, Христа з Євангелієм і по кутах чотирьох євангелістів, причому всі ці зображення мають значення прославлення імені Божого та Христа-Спасителя. На арках під хорами біля лівого криласу вміщено напис про оновлення Успенського собору в 1729-1930 роках.

«Стінописні зображення на хорах представлені у трьох тематичних циклах, сповнених ідейного змісту теологічного та філософського характеру. У куполі (над хорами) та у підкупольному просторі розкривається тема прославлення Пресвятої Богородиці; на південній, північній та західній стінах – тема, присвячена возвеличенню Києва – Нового Єрусалима, який поставлений в один ряд з знаменитими святими місцями – Афонською горою та горою Синай. Третя тема присвячена основоположникам та великим сподвижникам чернечого життя в Україні, засновникам Печерського монастиря і Успенської церкви – Антонію та Феодосію Печерським. Вона розкривається у приділах цих святих....

Проект стінопису приділів виконувався згідно задокументованих описів, аналогами до яких послужили гравюри-ілюстрації Києво-Печерського Патерика 1702 р.» [14, с.124].

«Тема святих місць розвинена і доповнена зображеннями основоположників та великих сподвижників чернечого життя, які представлені у лаврових вінках на арках склепінь та на стовпах, що оточують приділи Антонія та Феодосія Печерських. ...

На хорах унаочнювалася у візуальних образах ідея спадкоємності Печерського монастиря від Святої Афонської гори...» [14, с.126-127].

Протягом тривалого часу приділи святих преподобних Антонія та Феодосія Печерських були прикрашені лише іконостасами із відповідними

зображеннями святих отців, причому ікони в іконостасах були тематично пов'язані із зображеннями на арках склепінь. Стінопис цих двох приділів виконувався в 1838 році і був в основному присвячений темам Життя прп. Антонія та Феодосія. «У вівтарі приділу прп. Антонія (південна частина хорів) на склепінні було зображене «Всевидяще око», над жертвником – «Розп'яття», а на стіні – святителі, як спочивають у Ближніх печерах... на стінах приділу були розгорнені сюжети, які запропоновані у проекті: на склепінні, перед іконостасом – хрест у сьйві; на стінах – житійні сцени прп. Антонія; на південній стіні, в центрі – повнофігурна постать прп. Антонія» (с.127 Н. Сліпченко). Обабіч постаті прп. Антонія розташовувалося чотири композиції на тему з його Життя, а на західній стіні приділу розташовувалася композиція «Упокоєння Св. Антонія»».

Таким самим чином був вирішений і тематичний стінопис приділу прп. Феодосія з північної сторони хорів. «У вівтарі приділу, на стелі – Святий Дух; над жертвником – сцена «Зняття з хреста»; на стіні – святителі...

Перед іконостасом, на склепінні Феодосіївського приділу, був зображений хрест з зірок; на північній стіні – повно фігурна постать Св. Феодосія, оточена...житійними сценами...

У приділах на хорах програмою охоплені лише великі стіни, тому площини стовпів та бічні виступи, які залишалися без стінопису, пропонується заповнити постатями преподобних печерських, які були сучасниками та однодумцями Антонія і Феодосія» [14, с.129-130].

«Дві сходові клітки не були розмальовані під час основних художніх робіт у 1720-х та 1770-х рр. В обидвох лаврських списках вони не згадуються. Розмалювати стіни над сходами було вирішено лише під час складання проекту 1838 р. Там, зокрема, вказано: «сходовою кліткою і по лівій стіні зобразити скорботний шлях в Царство Небесне (кожний з хрестом), а на стовпах і далі по сходовій кліті – пустелю з різними тваринами...».

В середній частині лівої (північної) сходової клітки у проекті представлені зображення преподобних Печерських, щоб наголосити на монастирському характері храму...

У тій же середній частині південної сходової клітки показані сцени мученицької смерті отців печерських...Цим наголошується на відплаті мучениками кари за гріхи людства. Сама ж тема гріхопадіння людства розкривається у нижній частині сходів... Всіх цих сцен не було у храмі, і вони запропоновані у проекті через необхідність розкрити тему гріхопадіння і викупної жертви Спасителя.

У верхній частині запропоноване символічне «Розп'яття з виноградною лозою»... у символіко-алегоричній формі розкриває один з головних догматів

християнства – спокутувальну жертву Христа...Замість муру, який ми бачимо на іконі, і який символізує мур райського саду, пропонується зображення Київських гір разом з Лаврою, щоб підкреслити святість цих місць завдяки монашим подвигам» [14, с.130-131].

Розписи стін приділу Іоанна Предтечі виконав у 1826 році художник І. Оробйовський, а темою цих розписів стали сюжети з Життя пророка, однак достовірних зображень цих розписів не збереглося, тому в концепції відтворення стінопису було запропоновано розписи стін приділу, зобразивши в хронологічній послідовності основні сцени з Життя, за зразками українського барокового стінопису та іконопису XVII-XVIII ст. Перші за хронологією сюжети планувалося розмістити на східній частині південної стіни. Головні сюжети було запропоновано розмістити на західній стіні і частині північної стіни до рівня фасаду храму XII ст. всередині Успенського собору. Останні сцени з Життя зображені на північній стіні.

Стінопис мав прикрасити і галерею над приділом Іоанна Предтечі, яка була створена з метою огляду згори внутрішнього храму XII ст. Тематикою стінопису галереї мала стати історія побудови Успенського собору, а також етапи будівництва собору.

«Стефанівський приділ був єдиною частиною Успенського собору, якої не торкнулась верещагінська реконструкція кінця XIX ст. Однак, під час основних малярських робіт 1720-х та 1770-х рр. приділ, вірогідно, ще не був розмальований...Можливо...тільки у наві були композиції, створені у середині XVIII ст. запрошеним художником Б. Федеріче. У 1813 р. були виконані основні розписи цього приділу відомим київським майстром Йосифом Білецьким, вихованим на традиціях українського бароко... в приділі св. Стефана на склепінні було зображення Христа-Судді серед ангелів і святих. На південній стіні – пекло з грішниками, далі – «богач в полум'ї» та «Лазар на ложі Авраама». Ці зображення пропонується відтворити у проекті. У вівтарній частині, де розписів не було, пропонується відтворити у стінописі ікони, що були там представлені: сім дияконів, сім мучеників та композицію «Зішестя Святого Духа» [14, с.132].

«До 1838 р. верхній північний приділ Преображення Господнього у своїй вівтарній частині розписаний не був. 18 травня 1838 р. була складена програма стінопису вівтаря Преображенського приділу. Ймовірно, у 1840-1842 рр. цей проект був, принаймні частково, реалізований, оскільки на малюнках Ф. Солнцева ми бачимо фрагменти розписів над іконостасом цього прищлу.

Згідно з програмою 1838 р., яка, незважаючи на час створення (середина XIX ст.), була в традиціях концепцій XVIII ст., створювався проект стінопису

вівтарної частини. У куполі представлено: «Бог-Отць зі Святим Духом», між вікнами – пророки, нижче карнизу – хор ангелів з хартіями...

На вімах вівтарної частини зображені «сцени втілення Бога Слова»: «Зустріч Марії та Єлизавети», «Благовіщення», «Поклоніння волхів», «Втеча в Єгипет». У даному випадку сюжети Марійського циклу підпорядковані темі втілення Божественного Логоса во Христі; одним з вищих проявів цього «воплощення» і було Преображення Господнє» [14, с.132-133]. Там же було зображено святих і пророка Ісайі.

Стінопис склепіння перед іконостасом згідно концепції відтворення живопису був присвячений темі Страшного суду, а на північній стіні було запропоновано відновити розпис «Горнього Іерусалиму на облацех». На віконних укосах планувалось розмістити зображення старозавтніх пророків.

«Одночасно з розписами центрального об'єму собору виконувалися розписи у приділі святого апостола Андрія, який знаходився з південної сторони хорів...

У вівтарній частині Андріївського приділу у відносно доброму стіні збереглися розписи, виконані М.Верещагіним, які було вирішено залишити на стінах вівтаря, відповідно законсервувавши, як зразок монументального живопису кінця ХІХ ст. У передвівтарній частині приділу, де на склепінні був зображений Бог-Отець, біля якого ангели тримають престол, уготований для Бога-Сина, а вгорі – Дух Святий, оточений сьйвом і «множеством ангелов» - сюжети реконструйовано.

Всю західну і частину південної стіни займає сюжет «Вознесіння Христове»...

На південній стіні, з правого боку від вікна, продовження вищезгаданої композиції з зображенням апостолів і ангелів над ними з написом...» [14, с.134].

Про розписи у приділі Св. Іоанна Богослова відомо, що там зображалися сцени з його Життя, оскільки про розписи вівтарної частини цього приділу нічого не відомо, «для їх відтворення були запозичені сюжети, що знаходилися у вівтарі Андріївського приділу, які відтворювали скорочений цикл «Страстей Христових» [14, с.135].

Література

1. Алтухов А.С., Балдин В.И. Разработка проектов реставрации памятников архитектуры // Методика реставрации памятников архитектуры: Пособие для архитекторов-реставраторов. – м.. 1961. – С.85-100.

2. Андреев А.К. Адам Менелас // Проблемы синтеза искусств и архитектуры: Тем.сб.трудов Института живописи, скульптуры и архитектуры им. И.Е.Репина. – Л., 1977. – С.33-59.

3. Антонович Д.В. Характер дослідів над українським архітектурним стилем. // Дзвін. – 1913. – С.481-487.

4. Антонович Д.В. Скорочений курс історії українського мистецтва. – прага. 1923. – 123 с.

5. Барвенский. Киево-Печерская Лавра // «Кветка», иллюстрированный литературный сборник. – Львов, 1880. – 56 с.

6. Закревский Н.Н. Описание Киева: вновь обработанное и значит.умнож.изд. с прил.рис.и черт. (в2-х ч.) – М.: Тип.Грачева и Ко, 1868. – 980 с.

7. Історична довідка. Успенський собор в м. Києві. Том III, кн.II. – 234 с.

8. Історія Української культури. Видання Івана Тиктора. – Л.,1937. – 212 с.

9. Києво-Печерський державний історико-культурний заповідник. Фотопутівник. – К.,1984. – 67 с.

10. Киево-Печерская Лавра в ее прошедшем и нынешнем состоянии // Киевская старина. – май 1886 г. – С.123-134.

11. Киевская Старина. – Т. LXV (июнь). – 1889. – С.191.

12. Митр. Євгеній Болховітінов. Вибрані праці з історії Києва. – К.,1995. – С.34-67.

13. Ситкарьова О.В. Успенський собор Києво-Печерської Лаври. До історії архтектурно-археологічних досліджень та проекту відбудови / Сіткарьова О.В. - Київ: Фенікс, 2000 –231 с.

14. Сліпченко Н., Ошуркевич Л., Сьомохкін І. Концепція відтворення стінопису Успенського собору Києво-Печерської Лаври / Вісник інституту «Укрзахідпроектреставрація». – Л., 2000. – С. 101 – 144.

15. ЦДАУ. Ф.128, оп.2 (заг.) – Спр. 403. – Арк. 134, 155.

Аннотация. Описана концепция живописи Успенского собора, приведены исторические периоды живописи, перечень икон, живописные техники

Ключевые слова: концепция, живопись, Успенский собор.

Abstract. The article describes the concept of painting of the Dormition Cathedral in Kiev-Pechersk Lavra. The author defines the historical periods of the paintings, the list of the icons and the painting techniques.

Key words: conseption, painting, Dormition Cathedral, Kiev-Pechersk Lavra.